Vidhyayana - ISSN 2454-8596
An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal
www.vidhyayanaejournal.org
Indexed in: Crossref, ROAD & Google Scholar

78

વિકસિત ભારત 2045 અંતર્ગત પ્રવાસન ઉદ્યોગ નો વિકાસ/ફાળો

Mali Heenaben Mukeshkumar

Research scholar

Department of Economics, Govind Guru University, Godhra

સાર/ અમૃત :

વિકસિત ભારત 2047 એટલે ભારતની સ્વતંત્રતાના 100 વર્ષ સુધીમાં ભારતને એક વિકસિત રાષ્ટ્રમાં તકદીર કરવાના હેતુ અને લક્ષને હસર કરવાની ભરત સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલી એક પહેલ છે જેનો હેતુ સ્વતંત્રતાના શતાબ્દી સુધીમાં રાષ્ટ્રને મહત્વકાંક્ષી દૃષ્ટિબિંદુનું પ્રતિનિધિત્વ પુરુ પાડવાનો છે આર્થિક સામાજિક પર્યાવરણીય સુશાસન આર્થિક સમાનતા વગેરે જેવા વિકાસના વિવિધ પાસાઓનો અહીં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે 2047માં ભારત દેશે ટેકનોલોજી અને ઇનોવેશન ટકાઉ વિકાસમાં વૈશ્વિક સ્તર અગ્રેસર બનવાનું છે 1.5 અબજથી પણ વધુ વસ્તી સાથે નાગરિકોની સુખાકારી અને સમાવેશી વિકાસને પ્રાથમિકતા આપવી જરૂરી છે માટે દરેક ક્ષેત્રમાં વિકાસની તત્પરતાઓ દર્શાવી 2047 સુધીમાં ભારતને વૈશ્વિક સ્તરે વિકસિત રાષ્ટ્ર બનાવવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવેલ છે

ચાવીરૂપ શબ્દો: વિકસિત ભારત 2045, પ્રવાસન ઉદ્યોગનો વિકાસ/ ફાળો

પ્રસ્તાવના :

ભવિષ્યની દ્રષ્ટિ હંમેશા વર્તમાન પર આધારિત હોય છે તેમ ભારત 20147 ની કલ્પના કરી અને આપણા ભાવી ભારતને વધુ સુનિશ્ચિત કરવા માટે તથા વિશ્વના શ્રેષ્ઠ દેશનો દરજ્જો પ્રાપ્ત કરવા માટેનો એક આધાર બની રહે છે જ્યારથી દેશ આઝાદ થયો ત્યારથી જ દેશના આર્થિક સામાજિક વિકાસ ઝડપી બનવા માટેના ખૂબ જ અતાર પ્રયાસો હાથ ધરવામાં આવ્યા છે હાલ આપણું અર્થતંત્ર અલ્પવિકસિત અવસ્થામાંથી વિકાસમાં રાષ્ટ્ર તરીકે આગળ વધ્યું છે અને હજી એને અન્ય વિશ્વના વિકસિત દેશોની કક્ષા બનાવવાના અર્થાત પ્રયાસો હાથ ધરવામાં આવી રહ્યા છે જેમાં કૃષિ ક્ષેત્ર ઔદ્યોગિક ક્ષેત્ર અને સેવા ક્ષેત્ર ત્રણેયના માળખામાં વિવિધ સ્તરે ઉત્પાદક મૂડી રોકાણ હાથ ધરીને વિકસિત અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી શકવામાં સમર્થ બનાવી શકીએ એમ છે દેશને આત્મા નિર્બળ બનાવવાના પ્રયાસ હાથ ધરવામાં આવી રહ્યા છે અને આજે ભારત દેશ એ પરિવર્તનો તરફ પડી રહેલો છે 21મી સદી એ ભારતની સદી હશે કારણ કે દેશ તેના આર્થિક અને સામાજિક સક્ષમતા સાથે ભવિષ્યમાં સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા તરીકે ઉભરી આવશે.

વિકસિત ભારત 2045 અને પ્રવાસન ઉદ્યોગનો વિકાસ /ફાળો :

ભારત દેશ હાલમાં એ વિશ્વની પાંચમી સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા તરીકે આગળ વધી રહ્યું છે જે 2027 સુધીમાં વિશ્વની ત્રીજી સૌથી મોટી અર્થવ્યવસ્થા તરીકે ઉભરી આવશે કારણ કે તેનો જીડીપી યુએસ ડોલર 5 ટ્રીલીયન અંદાજિત પાર કરશે 2047 સુધીમાં ભારત વિકસિત રાષ્ટ્રની તમામ વિશિષ્ટતાઓ સાથે 30 ટ્રીલીયન યુએસ ડોલરનું અર્થતંત્ર બનવા માટે સજ્જ રહેશે

Vidhyayana - ISSN 2454-8596
An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal
www.vidhyayanaejournal.org
Indexed in: Crossref, ROAD & Google Scholar

ભારત દેશ અર્થતંત્રના વિશાળ કદ સાથે વૈશ્વિક પાવર હાઉસ બની જશે તાજેતરનો સમય ભારતમાં હાલ અમૃત કાર્ડ ગણાય છે આજે સામાજિક અને આર્થિક માળખામાં મોટા પાયા પર વિસ્તરણ થઇ રહ્યું છે દેશમાં હાલ શિક્ષણ સ્વાસ્થ્ય માળખાગત સુવિધાઓ ટેકનોલોજી નો વિકાસ વગેરે ક્ષેત્રે ઝડપી વિકાસ સિદ્ધ કરી શકાયો છે જે ઝડપી વિકાસ માટેની સકારાત્મક ભૂમિકા અદા કરે છે ડિજિટલ ઇન્ડિયા અને સ્ટાર્ટ અપ ઇન્ડિયા જેવી સહાયક નીતિઓ સાથે યુવા ભારતની સર્જનાત્મકતા અને નવીનતા માટેની સંભાવનાઓ યુવાનોને નવી રોજગારીની તકો ઉભી કરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે

2047 વિકસિત ભારતના મુખ્ય લક્ષ્યાંકો

1. સમૃદ્ધ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર
2. સુલભ સ્વાસ્થ્ય સુવિધાઓ
3. સુલભ શિક્ષણ વ્યવસ્થા
4. સમૃદ્ધ આર્થિક તંત્ર
5. મજબૂત વૈશ્વિક વેપારો અને સંબંધો
6. ટેકનોલોજી અને નવીનતા અપનાવી
7. ભય અને ભૂખથી મુક્ત ભારત એ મુખ્ય વિઝન

ઉપરોક્ત બધા જ લક્ષ્યાંકોને પાર પાડવા માટે બધા જ ઉગતા નવા ઉદ્યોગોએ મહત્વનો પાયો બની રહેશે જેમાં પેટ્રોકેમિકલ્સ , ફૂડ પ્રોસેસિંગ, સ્પેસ ટુરીઝમ, ગ્રામ્ય ટુરિઝમ ઓટોમોબાઇલ ક્ષેત્ર વગેરે ઉદ્યોગનો સમાવેશ કરી શકાય જેમાં હાલમાં પ્રવાસન ક્ષેત્રે જુલાઈ 1991 ની આર્થિક

Vidhyayana - ISSN 2454-8596
An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal
www.vidhyayanaejournal.org
Indexed in: Crossref, ROAD & Google Scholar

સુધારણા કાર્યક્રમ બાદના વર્ષો બાદ ખૂબ જ ઝડપથી વિકસી રહેલું મુખ્ય ક્ષેત્ર છે ભારત દેશ વિવિધતામાં એકતા ધરાવતો દેશ છે જે દેશને આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રવાસનના સંદર્ભમાં અગ્રણી બનાવે છે IBEF ના પ્રવાસન ઉદ્યોગ ના વિકાસ અંગેના અહેવાલ મુજબ પ્રવાસન અને પ્રવાસ ભારતમાં બે સૌથી મોટા ઉદ્યોગો છે જેમાં દેશની જીડીપીમાં આશરે 178 બિલિયન યોગદાન પૂરું પાડે છે ભારતમાં પ્રવાસન બજાર નાણાકીય વર્ષ 2017 સુધી યુએસ ડોલર 125 અબજ સુધી પહોંચવાનો અંદાજ છે આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રવાસીઓના આગમન 2028 સુધીમાં 30.5 મિલિયન સુધી પહોંચવાનો અંદાજ છે.

ભારતીય કંપનીઓ પણ હવે વિકાસના એક મહત્વના સ્ત્રોત તરીકે પ્રવાસન ઉદ્યોગમાં આઈસીટીનો ઉપયોગ કરી ટેકનોલોજી નો લાભ ઉઠાવે છે સર્ચ એન્જિન અને ગ્લોબલ ડિસ્ટ્રીબ્યુશન સિસ્ટમ (GDS) સર્વિસ થી લઈને ઓનલાઈન ટ્રાવેલ એજન્સીઓ સુધી ટ્રાવેલ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ નોનપત્ર નવીનતા પ્રાપ્ત કરી છે અને આ ક્ષેત્રમાં હજુ ઘણો અવકાશ રહેલો છે ટ્રાવેલ અને હોસ્પિટલિટી કંપનીઓ માટે ટેક ઓરિએન્ટેડ વૃદ્ધિ નું પ્રાથમિક ડ્રાઈવર તરીકે મહત્વનું કાર્ય બજાવે છે ક્લાઉડ સોલ્યુશન અપનાવવા અને સર્વિસ ટેકનોલોજી તરીકે સોફ્ટવેરનો વિકાસ પણ ઘણો શક્યો બન્યો છે ભારત એ પ્રવાસન માટેનું એક મોટું બજાર ઉપલબ્ધ બનાવે છે જે વિશિષ્ટ પ્રકારના પોર્ટફોલિયો પ્રદાન કરે છે જેમાં ક્રુઝ ટુરીઝમ એડવેન્ચર મેડિકલ વેલનેસ ઈકોટોરીઝમ ફિલ્મ ગ્રામીણ અને ધાર્મિક પ્રવાસન ભારતની GDP અને FTA માટે આધ્યાત્મિક અને ધાર્મિક પ્રવાસન એ ઘણું જ મહત્વનું રહ્યું છે.

Vidhyayana - ISSN 2454-8596
An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal
www.vidhyayanaejournal.org
Indexed in: Crossref, ROAD & Google Scholar

ભારતે 2019 માં ટ્રાવેલ અને ટુરિઝમ માટે 34 મેળવ્યું છે ભારતમાં સ્ટાર્ટ અપ ઇન્ડિયા ના અહેવાલ મુજબ કંપનીઓ પ્રવાસીઓને સારી સેવાકીય યોજનાઓ પૂરી પાડે છે જેમાં વપરાશ કરતા ને ઓનલાઈન બુકિંગ પરિવહન રહેઠાણ વ્યવસ્થાપન સુવિધાઓ ટિકિટિંગ અન્ય મુસાફરી સંબંધિત સેવાઓ માટે સક્ષમ બનાવે છે નવા ઉદ્યોગ સાહસિકો માટે પ્રવાસન ઉદ્યોગ એ અસંખ્ય તકો ઉપલબ્ધ કરાવે છે જેમાં મ્યુચ્યુઅલ ટેકનોલોજી આક્રમક માર્કેટિંગ અનુભવો બનાવો વિશિષ્ટ પ્રવાસન ક્ષેત્ર ટકાઉ ઉપાયો વગેરે 17 એપ્રિલ 2023 ના રોજ પ્રવાસન ક્ષેત્રમાં 1497 DPIIT માન્યતા પ્રાપ્ત છે અને આ માન્યતા પ્રાપ્ત દેશના 262 જિલ્લાઓમાં કાર્યરત છે જેમાં 13919 લોકોને રોજગારી મળેલ છે અને વધુમાં 58% સ્ટાર્ટઅપ હજુ વધુ રહ્યા છે.

હાલમાં પ્રવાસન મંત્રાલય એડવેન્ચર ટુરિઝમ પર નેશનલ કોન્ફરન્સનું આયોજન કરેલ હતું જે વિકસિત ભારત 20147 ને પ્રવાસન અંતર્ગત શ્રેષ્ઠ બનાવવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે ગુજરાતના નર્મદા જિલ્લાના કેવડિયા સ્થિત એકતા નગર ખાતે જ્યાં વિશ્વની સૌથી મોટી સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલની પ્રતિમા સ્થાપિત કરવામાં આવી છે કે જેઓ એકતાના પ્રતીક સમાન ગણાય છે ત્યાં પ્રવાસન ક્ષેત્ર એ ગ્રામ્ય કક્ષાના વિકાસના હેતુને સાર્થક કરે છે અને સાથે સાથે ભારતની ગૌરવ ગાથા બતાવે છે એવા સ્થળે વિકસિત ભારત 2047 ભારતને વૈશ્વિક સાહસિક પ્રવાસન બનાવવાની થીમ સાથે પરિષદનું આયોજન થયું હતું.

આ પરિષદમાં મુખ્ય હેતુ ભારતને ગ્લોબલ એડવેન્ચર ટુરિઝમ બનાવવા માટે ઇરાદાપૂર્વકની રચના અને નીતિ ઘડવાનું એક મંચ પૂરું પાડવાનો હતો. ભારતના વિવિધ ઐતિહાસિક સ્મારકો સ્થળો કુદરતી વાતાવરણ પર્વતીય વિસ્તારો દરિયાઈ વિસ્તારો ધાર્મિક સ્થળો ઐતિહાસિક સ્થળો

Vidhyayana - ISSN 2454-8596
An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal
www.vidhyayanaejournal.org
Indexed in: Crossref, ROAD & Google Scholar

અભયારણ્યો મેડિકલ સેવાઓ વગેરે વિશ્વમાં અજોડ આકર્ષણ ધરાવે છે જે પ્રવાસીઓને આકર્ષે છે ભારતને એના સમૃદ્ધ પ્રાકૃતિક અને પર્યાવરણીય સંસાધનોનો લાભ મળેલ છે ભારતને હજી પણ રમતગમત અને શાસિક પ્રવાસન ક્ષેત્રમાં ઉજળી તકો રહેલી છે ભારતમાં વિશ્વના વિવિધ ભાગોમાંથી પ્રવાસીઓને આકર્ષવાની અદભુત ક્ષમતા છે ઉત્તરથી દક્ષિણ અને પૂર્વથી પશ્ચિમ દેશની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિ પ્રવાસન ની સંભાવનાઓ પ્રદાન કરે છે શાંષિક પ્રવાસ અને વેગ આપવા માટે પ્રવાસન મંત્રાલય દ્વારા સેન્ટ્રલ નોડલ એજન્સી તરીકે ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટ્રાવેલ એન્ડ ટુરિઝમ મેનેજમેન્ટ ને વધુ સૂચિત કરાયું છે જેના માર્ગદર્શન માટે કેન્દ્રીય મંત્રાલય રાજ્ય અને ઉદ્યોગ હિતધારકોને સમાવતા સહસિક પ્રવાસન માટે રાષ્ટ્રીય બોર્ડની સ્થાપના કરી છે ટકાઉ પ્રવાસન પ્રવાસન અને પર્યાવરણીય પ્રવાસનના વિકાસ માટે વ્યૂહાત્મક સ્તંભોને આવરી લેવામાં આવ્યા છે જેમાં

1. રાજ્ય આકારણી રેકિંગ અને વ્યૂહ રચના
2. કૌશલ્ય ક્ષમતા નિર્માણ અને પ્રમાણ
3. માર્કેટિંગ અને પ્રમોશન
4. રસિક પ્રવાસન સુરક્ષા વ્યવસ્થા પણ માળખાને મજબૂત બનાવવું
5. રાષ્ટ્રીય અને રાજ્ય સ્તરીય બચાવ અને સંચાર માધ્યમ
6. ગંતવ્ય અને ઉત્પાદન વિકાસ
7. ગવર્નન્સ અને સંસ્થાકીય માળખું

Vidhyayana - ISSN 2454-8596
An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal
www.vidhyayanaejournal.org
Indexed in: Crossref, ROAD & Google Scholar

ભારતે ૨૦૪૭ સુધીમાં USD ત્રણ પ્રવાસન અર્થતંત્રનું મહત્વકાંક્ષી લક્શ્યાક નક્કી કર્યું છે એમાં સહસિક પ્રવાસન યોગદાન USD 800 બિલિયન નું છે અને ભારત વિશ્વના ટોચના દસ્સિક પ્રવાસન સ્થળોમાં એક બનવાની કલ્પના કરે છે ભારતમાં એડવેન્ચર ટુરિઝમ માટે 20 મિલિયન આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રવાસીઓનો આગમન અને 80 મિલિયન આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રવાસીઓના આગમન ની જરૂર પડશે જે USD 90 બિલિયન નું વિદેશી હુંડીયામણ પ્રાપ્ત કરાવશે.

નિષ્કર્ષ :

વિકસિત ભારત. 20147 એ ભારતને એક વિકસિત રાષ્ટ્ર બનાવવાનું વિઝન છે જે તેની આઝાદીના 100 વર્ષમાં આર્થિક વૃદ્ધિ સામાજિક પ્રગતિ પર્યાવરણીય સ્થિરતા અને સુશાસન સહિતના વિકાસના પાસાઓનો સમાવેશ કરે છે અહીં યુવા શક્તિને વધુ પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે અને દેશની રાષ્ટ્રીય યોજનાઓની રચનામાં દેશના યુવાનોને સક્રિય પણે સામેલ કરવાના વડાપ્રધાનના વિઝનને અનુરૂપ વિકસિત ભારત 2047 અનેક પરિશ્રમનો આયોજન પણ કરેલ છે આ હેતુને પાર પાડવા માટે મહત્વકાંક્ષી પરિવર્તનકારી એજન્ડા તૈયાર કરવાની જરૂર જણાય છે જેમાં પ્રવાસન ક્ષેત્ર પણ એક ઉદ્યોગ તરીકે વિકસીને આર્થિક ક્ષેત્રે મહત્વનું યોગદાન આપી શકે એમ છે જેમાં ઘણા પ્રકારના પ્રવાસન તરફ અંગોની નિર્દેશ કરી શકાય પ્રવાસન ક્ષેત્ર વિવિધ સેવાઓ અને પ્રવાસન સંબંધિત સુવિધાઓ ટ્રાવેલ એન્ડ ટુરિઝમ મેનેજમેન્ટ શિક્ષણ ક્ષેત્રે પણ પ્રવાસન ઉદ્યોગની વિવિધ શાખા અભ્યાસક્રમમાં દાખલ કરીને અને ટ્રાવેલ અને ટુરિઝમની સંસ્થાઓનો વિકાસ તથા ઐતિહાસિક વારસાના જતન અને એને નબળી પાડતી બાબતોને દૂર કરવી સ્વચ્છતા અને નવીનીકરણની પ્રોત્સાહન આપવું પ્રવાસન અંતર્ગત

જોડાયેલા વિવિધ સ્થળો નો વિકાસ કરવો અને જય વેવિધતા નું રક્ષણ કરવું નવા પ્રવાસ સ્થળોનો શક્ય એટલો પુરવઠો પૂરો પાડી વિદેશી ઉનિયામણ કમાણીમાં વધારો કરવાનો પ્રયાસ હાથ ધરવો જેથી આપણી આર્થિક વિકાસની કક્ષામાં આગળ વધી શકીએ અને વિશ્વના વિકસિત દેશોની સંપર્ક બની શકીએ પ્રવાસન ઉદ્યોગ એ દેશના આનુસંગિક ઉદ્યોગોના વિકાસમાં પણ મહત્વનું યોગદાન આપી શકવા માટે સક્ષમ છે દેશમાં વધુ રોજગારીની તકો ઉપલબ્ધ બનાવવામાં પણ પ્રવાસન ઉદ્યોગ પોતાની આગવી ભૂમિકા નિભાવી શકે એમ છે

Vidhyayana - ISSN 2454-8596
An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal
www.vidhyayanaejournal.org
Indexed in: Crossref, ROAD & Google Scholar

સંદર્ભ સાહિત્ય :

1. પ્રવાસન મંત્રાલય, વિકસિત ભારત 2047: અંતર્ગત યોજાયેલ નેશનલ કોન્ફરન્સ ના અહેવાલ.
2. મેક ઇન ઇન્ડિયા 2015 પર્યટન અને આદિત્ય 18 જૂન 2015.
3. ગવર્મેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા ઇકોનોમિક્સ સર્વે મિનિસ્ટ્રી ઓફ ફાઇનાન્સ ઇકોનોમિક ડિવિઝન 2014 15 ન્યુ દિલ્હી.
4. યુ એન ડબલ્યુ ટી ઓ ટુરીઝમ હાઇલાઇટ 2001 -2014 વર્લ્ડ ટુરીઝમ ઓર્ગેનાઈઝેશન રીટ્રેડ 22 સપ્ટેમ્બર 2014.
5. પ્લાનિંગ કમિશન 125 યર પ્લાન ડ્રાફ્ટ ડોક્યુમેન્ટ 12 ઓગસ્ટ 2014.